

Českosaské Švýcarsko

– přeshraniční spolupráce jako nezbytný předpoklad efektivní péče/ochrany území

Handrij Härtel

100
let
Národního parku
Českosaské Švýcarsko
Jahre
Nationalpark
Sächsisches
Schweiz

Pilíře spolupráce

Českosaské Švýcarsko představuje oblast s dlouhou tradicí nejen v ochraně přírody, ale i v oblasti mezinárodní spolupráce týkající se ochrany přírody. Tato spolupráce stojí na několika pilířích.

Prvním je samotná **příroda a krajina**. Dáme-li si tu námahu a vystoupáme od údolí Labe ve Schmilce na vrchol Großer ve Winterbergu, spatříme z jeho rozhledny rozsáhlé území lesů a skal, kde můžeme jen tušit nedalekou státní hranici. Českosaské Švýcarsko je jedolitá rozsáhlá krajina, kde odpradáva platí, že to, co českou a saskou stranu spojuje v jeden celek, převažuje nad rozdíly, kterými se obě části území odlišují. Utváření zemského povrchu (geomorfologie), propůjčující krajině Českosaského Švýcarska nezaměnitelný ráz, představuje natolik dominantní rys území, že celou oblast ostře vymezuje oproti okolním krajinám Českého středohoří, Lužice a Krušných hor. Rozdíly mezi Českým a Saským Švýcarskem samozřejmě nalézt lze, ale není jich mnoho. Vzhledem k tomu, že po staletí až do poválečného vyhnání původního německého obyvatelstva platilo, že mezi Českým a Saským Švýcarskem neexistovala ani hranice jazyková, v minulosti se existence státní hranice projevovovala asi nejvýrazněji jakožto hranice konfesní (katolíci v Čechách/evangelíci v Sasku), odrážející se ve výrazných odlišnostech v církevní architektuře a památkách, lidových zvycích apod. Příroda však v tomto kraji hrála vždy dominantní roli a předurčovala možnosti jeho využití a obživy místních obyvatel po obou stranách hranice. Obdobně platí i dnes, že ochranu přírody a krajiny Českosaského Švýcarska lze smysluplně realizovat jen tehdy, pokud budou uplatňovány shodné nebo blízké přístupy na české i německé straně.

Druhým významným pilířem spolupráce v ochraně přírody byly vždy **osobní vztahy** mezi odborníky a ochránci přírody. Kontakty mezi českými a saskými ochránci přírody se začaly rozvíjet zejména po 2. světové válce. Spolupráce byla v této době vázána na osobní kontakty, žádný oficiální a právní rámec neexistoval. Z významných iniciátorů spolupráce z tohoto období je na české stra-

Krajina Českosaského Švýcarska: pohled ze Stříbrných stěn v Českém Švýcarsku na stolové hory v Saském Švýcarsku

Foto V. Sojka

ně nutno zmínit zejména Jana Čeřovského (dlouholetého pracovníka SÚPPPOP, ČÚOP, AOPK ČR), který již v roce 1953 navrhoval ve své diplomové práci vyhlášení chráněného území Děčínské stěny a který stál od počátku u zrodu spolupráce mezi ochránci přírody v Českém a Saském Švýcarsku (ČEŘOVSKÝ 1953, 1991). Za saskou stranu je potřeba jmenovat Dietricha Grafa (vedoucího lesního úřadu a okresního konzervátora okresu Sebnitz v letech 1961–1992).

I po roce 1989, kdy vznikly pro přeshraniční spolupráci zcela nové podmínky v důsledku politických změn a také v důsledku vyhlášení národního parku Saské Švýcarsko (Sächsische Schweiz) v roce 1990, záleží úspěšná spolupráce především na dobrých osobních vztazích. V tomto období byli hlavním motorem na saské straně Jürgen Stein, vedoucí správy NP Saské Švýcarsko, a na české straně Werner Hentschel, vedoucí Správy CHKO Labské pískovce. Hlavním výsledkem rychle se rozvíjející a intenzivní spolupráce bylo především zřízení NP České Švýcarsko v roce 2000.

Třetím významným pilířem efektivní spolupráce je její **formální zakotvení**. Pevný právní rámec získala česko-saská spolupráce v roce 1991, kdy byly podepsány dvě **dohody mezi Ministerstvem životního prostředí České republiky a Státním ministerstvem životního prostředí a rozvoje území Svobodného státu Sasko**: (1) o spolupráci v záležitostech ochrany přírody příhraničního území obou zemí a (2) o spolupráci v ochraně přírody mezi Správou NP Saské Švýcarsko a Správou CHKO Labské pískovce (připravovaný NP České Švýcarsko). Z těchto dohod vychází společná **Strategie dalšího rozvoje přeshraniční spolupráce v ochraně přírody v Českosaském Švýcarsku** mezi Správou národního parku České Švýcarsko, Správou chráněné krajinné oblasti Labské pískovce a Úřadem národního parku Saské Švýcarsko, uzavřená v roce 2004.

Další důležitý rámec česko-saské spolupráce tvoří Dohoda mezi vládami Spolkové republiky Německo a České republiky o spolupráci v oblasti ochrany životního prostředí z roku 1996.

Z hlediska strategických cílů ochrany přírody v obou národních parcích i v obou chráněných krajinných oblastech představují významný rámec též Doporučení Mezinárodní unie ochrany přírody IUCN (kategorie II/ Národní parky a V/Chráněné krajiny), stejně jako Federace EUROPARC.

Společným strategickým cílem obou národních parků je zařazení do kategorie IUCN II, národní park.

Výsledky a perspektivy

V současnosti se spolupráce odvíjí od společné Strategie, na které se domluvily Úřad národního parku Saské Švýcarsko, Správa národního parku České Švýcarsko a Správa CHKO Labské pískovce. Dokument definuje hlavní okruhy spolupráce a je východiskem pro práci čtyř tematických přeshraničních pracovních skupin: Ochrana přírody/monitoring, Les a zvěř, Práce s veřejností, Strážní služba/Rízení návštěvnosti. Podle této Strategie se spolupráce odehrává zejména v oblasti ochrany biodiverzity a lesních ekosystémů, ochrany hraničních vod, přírodovědného výzkumu, monitoringu a dokumentace, vzdělávání a práce s veřejností, koncepce návštěvnosti, a to vždy na základě ročních plánů.

Příklady spolupráce

Společná dokumentace přírodního prostoru. Mezi oběma národními parky/chráněnými krajinnými oblastmi dochází k permanentní výměně dat o přírodním prostředí (RIEBE *et al.* 1999), zejména o výskytu druhů, a to jak z hlediska inventarizace biodiverzity (flóra, fauna), tak z důvodu praktického managementu (např. průběžná výměna dat o stavu a šíření lýkožrouta smrkového v obou národních parcích). Pro některé skupiny druhů, jako jsou např. cévnaté rostliny, se podařilo vytvořit společnou databázi (s jednotlivým číslením druhů), která dnes obsahuje přes 250 000 údajů.

Digitální model terénu. Technická univerzita (TU) v Drážďanech v uplynulých letech úspěšně realizovala několik projektů zaměřených na využití geografických informačních systémů a dálkového průzkumu Země. Nejvýznamnějším výsledkem je pořízení podrobného digitálního modelu terénu celého Českosaského Švýcarska na základě laserového snímkování, uskutečněného v roce 2005 v rámci projektu INTERREG IIIA. Tento model terénu představuje jedinečný zdroj dat a v kombinaci s přesnými daty o abiotickém prostředí (např. z mikroklimatických měření) a s daty o výskytu druhů tvoří velmi silný nástroj nejen pro další analytické projekty, ale i pro praktickou ochranu přírody. V současné době data využívá např. další přeshraniční projekt (z programu Cíl 3), řešený TU Drážďany ve spolupráci s Botanickým ústavem AV ČR Průhonice pod názvem

Návrat lososa obecného do řeky Kamenice

Historický vývoj lesů v Českosaském Švýcarsku.

Posilování místní populace jedle bělokoré. V rámci spolupráce všech tří správ se realizují studie týkající se genofondu místní populace jedle bělokoré (*Abies alba*) a podrobné inventarizace jejího výskytu. Uskutečňuje se rovněž výměna sadebního materiálu mezi českou a saskou stranou území. Cílem je zásadní posílení místní populace, jejíž současné zastoupení v NP České Švýcarsko je dramaticky nižší (v současnosti méně než 1 %), než by odpovídalo přirozenému stavu (až 20 %).

Reintrodukční projekty. Po roce 1990 proběhla v Českosaském Švýcarsku úspěšná reintrodukce dvou významných druhů, sokola stěhovavého (*Falco peregrinus*) a lososa obecného (*Salmo salar*). Sokol stěhovavý hnízdil v území ještě na počátku 50. let 20. století. Poté, obdobně jako jinde ve střední Evropě, jeho populace silně poklesla v důsledku používání pesticidů v zemědělství a v 70. letech byl již v území považován za vyhynulý druh. Reintrodukce započala v roce 1990 na saské straně. Během sedmi let bylo vypuštěno 77 mladých sokolů. Dnes existuje v Českosaském Švýcarsku stabilní populace, jedna z nejpočetnějších ve střední Evropě. V případě lososa obecného vyšla iniciativa od saských rybářů, kteří realizovali reintrodukci v rámci projektu Losos 2000. První vysazení plůdku se odehrálo v roce 1995 v potoku Lachsbach v Saském Švýcarsku a již v roce 1998 se do potoků v Českosaském Švýcarsku vrátili první lososi. Návrat lososa obecného do říčky Kamenice v NP České Švýcarsko, a tím i na území České republiky, patří bezesporu mezi nejvýznamnější události české ochrany přírody v 90. letech. Správa NP České Švýcarsko v souvislosti s návratem lososa ne-

Historie spolupráce ochrany přírody Českosaského Švýcarska v datech

30. léta 20. století zřízena první maloplošná chráněná území v Českém a Saském Švýcarsku

- 1939** Regierungspräsidium Aussig (Ústí): první snahy o ochranu Labského údolí v rámci Německé říše (od Litoměřic do Saska, včetně části Českosaského Švýcarska)
- 1953** Jan Čeřovský zpracovává návrh na zřízení státem chráněné přírodní oblasti Děčinské stěny
- 1954** první kontakty a společné snahy o ochranu Českosaského Švýcarska mezi bývalou NDR a ČSSR
- 1956** Krajská rada v Drážďanech vyhlášíje Landschaftsschutzgebiet (LSG) Sächsische Schweiz na rozloze 368 km²
- 1972** Ministerstvo kultury ČSR vyhlášíje chráněnou krajinnou oblast Labské pískovce na rozloze 324 km² se správou v Děčíně
- 1987** zřízení LSG-Inspektion Sächsische Schweiz – zárodek budoucí správy v souvislosti s povýšením LSG Sächsische Schweiz na „LSG von zentraler Bedeutung“ (CHKO centrálního významu)
- 1990** zřízení NP Sächsische Schweiz
- 1991** uzavření mezinárodních dohod mezi ČR a Saskem o česko-saské spolupráci v ochraně přírody a o spolupráci mezi NP Saské Švýcarsko a CHKO Labské pískovce
- 2000** zřízení národního parku České Švýcarsko
- 2004** podepsání společné Strategie dalšího rozvoje přeshraniční spolupráce v ochraně přírody v Českosaském Švýcarsku

(více: HÄRTEL 1995, STEIN & HENTSCHEL 1999, HENTSCHEL 2008, PHOENIX 2008)

chala vybudovat rybí přechody v Edmundově a Divoké soutěsce u Hřenska.

Přeshraniční korporátní design. Významným počinem v oblasti bilaterální spolupráce bylo v roce 2008 vytvoření přeshraničního korporátního designu (jednotného vizuálního stylu) publikací určených návštěvníkům regionu národních parků České a Saské Švýcarsko. Vedle správ obou národních parků se k jeho používání zavázaly i další partnerské organizace působící v regionu v oblasti ochrany přírody a cestovního ruchu (České Švýcarsko, o. p. s., Správa CHKO Labské pískovce, Nationalparkzentrum Bad Schandau, Tourismusverband Sächsische Schweiz). Cílem sjednocení vizuální podoby titulních stran publikací je společná snaha všech partnerů o jednotnou prezentaci regionu Českosaské Švýcarsko v očích návštěvníků. Tento počín nemá v rámci národních parků České republiky a jejich přeshraničních partnerů obdobu.

Závěrem je třeba zmínit, že všechna čtyři chráněná území budou v nejbližší době usilovat o získání certifikátu kvalitní přeshraniční spolupráce udělované Federací EUROPARC. Tím dojde k mezinárodnímu stvrzení spolupráce, která v tomto regionu již dlouhodobě probíhá na kvalitní úrovni.

Autor pracuje na Správě NP České Švýcarsko jako náměstek ředitele

LITERATURA

ČEŘOVSKÝ J. (1953): Lesy v Děčínských stěnách. Návrh na zřízení státem chráněné přírodní oblasti „Děčínské stěny“. Ms. (Dipl. Pr. Depon.: Knih. Kat. Bot. Přírod. Fak. UK Praha.). – ČEŘOVSKÝ J. (1991): Auf dem Weg zum Nationalpark in der Böhmischem Schweiz. Sächsische Heimatblätter, 37/3: 152, Dresden. – HÄRTEL H. (1995): Připravovaný bilaterální národní park České Švý-

carsko (Sächsisch-Böhmische Schweiz). Ochr. Přír., Praha, 50: 242-245, 259-263. – Hentschel W. (2008): Od historie ochrany přírody Labských pískovců po současnost, In: BAUER P., KOPECKÝ V. & ŠMUCAR J. (eds.), Labské pískovce – historie, příroda a ochrana území. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Správa CHKO Labské pískovce, Děčín, 14-17. – PHOENIX J. V. (2008): Vývoj bilaterální spolupráce v ochraně přírody v Českosaském Švýcarsku – snahy o přeshraniční ochranu krajiny in: BAUER P., KOPECKÝ V. & ŠMUCAR J. (eds.) Labské pískovce – historie, příroda a ochrana území. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Správa CHKO Labské pískovce, Děčín, 18-21. – RIEBE H., HÄRTEL H., BAUER P. & BENDA P. (1999): Die Naturausstattung der Sächsisch-Böhmischen Schweiz. Nationalpark Sächsische Schweiz, Bad Schandau, 3:20-57. – STEIN J. & HENTSCHEL W. (1999): Elbsandsteingebirge: Zwei Schutzgebiete – eine Landschaft. Nationalparkverwaltung Sächsische Schweiz, Schriftenreihe, 3:4-19.

SUMMARY

Handrij H.: Bohemian-Saxon Switzerland: Transboundary Cooperation as a Necessary Prerequisite of Effective Territorial Protection, Conservation and Management

Bilateral cooperation in Bohemian-Saxon Switzerland has had a long tradition, which has begun before establishing both the National Parks will celebrate 10 years (Bohemian Switzerland NP), 20 years (Saxon Switzerland NP) respectively. The cooperation is based on three pillars:

on the joint natural space, personal relations between nature conservationists in the Czech Republic and Saxony and on strong (legislative) anchoring the cooperation. Nowadays, all the three large-size protected areas administrations, i.e. Bohemian Switzerland National Park Administration, Saxon Switzerland National Park Administration and Labské pískovce/Elbe Sandstones Protected Landscape Area Administration, implement a joint strategy in various fields of activity: documentation, research, monitoring, GIS, reintroduction of rare and regionally extinct species (the European silver Fir *Abies alba*, Atlantic Salmon *Salmo salar*, Peregrine Falcon *Falco peregrinus*), joint corporate design, etc.

Globální úbytek obojživelníků

Příspěvek recenzoval MUDr. Vít Zavadil
ENKI Třeboň, o. p. s.

Antonín Krása

Dokončení z minulého čísla

Další ohrožující faktory

Významný faktor ovlivňující úbytek obojživelníků je také zájmový chov v lidské péči, který ohrožuje spíše barevné a tvarově zajímavé druhy, jakými jsou např. jihoamerické pralesničky (*Dendrobatidae*). V současné době bývá vliv odlovů pro zájmové chovy spíše okrajový, zvláště ve srovnání s velkoplošným ničením biotopů, nicméně pro druhy s místně omezeným rozšířením může znamenat vážnou hrozbu. Kromě toho se obojživelníci loví i pro výchovné a vzdělávací účely a medicínské využití, ale i zde se stále více uplatňují umělé chovy (skokani, drápatky) a zřetelný je i ústup od masového před-

vádění některých zbytných školních pokusů na živých žábách ve výuce.

Nakonec může být důvodem lovu obojživelníků ve volné přírodě i rybaření. V Severní Americe se jako návnada používají skokani (až stovky tisíc ročně) nebo mločící rodu *Desmognathus* a larvy axolotlů tygrováných (*Ambystoma tigrinum*). Populace těchto druhů jsou však zatím početné a jejich využívání je udržitelné (AMPHIBIAWEB I.C.).

Kromě výše uvedených důvodů jsou však obojživelníci „loveni“ ve velkém také dopravou. Nejenom v České republice zůstává problematické zvláště jarní období, kdy mnoho druhů migruje přes komunika-

ce na tradiční místa rozmnožování. Při tom jich mnoho zahyne pod koly automobilů, ale i jízdních kol. Naštěstí se v posledních letech nejrizikovější místa pravidelně sledují a organizují se zde záchranné přenosy (transfery) za použití umělých zábran. I přesto je ale doprava faktorem, který výrazně přispívá ke snižování populací jednotlivých druhů (MIKÁTOVÁ & VLAŠIN 2004, VOJAR 2007).

Znečištění prostředí

Obojživelníci mají několik vlastností, které je činí zvláště zranitelnými. Jednou z těchto charakteristik, která přispívá k jejich současným problémům, je tenká a propustná po-